

“No estàvem acostumats a pensar el país així”

Jaume Pérez Montaner (l'Alfàs del Pi, Marina Baixa, 1938) és assagista i poeta. Ens parla de Joan Fuster des de la coneixença personal, literària i acadèmica. És curador, entre més, del recull de textos fusterians publicat amb el títol ‘Contra el nacionalisme espanyol’.

Com vàreu conèixer Joan Fuster?

—Jo era jove, cosa de vint anys, i vivia a Alcoi. Un amic, Camil Pasqual, coneixia Fuster, i vàrem fer una excursió fins a Sueca. Hi vàrem anar ell, Manolo Lloris, Mario Garcia Bonafè i jo, a ca Fuster, vàrem passejar pels porxets i després vàrem menjar una paella fantàstica. És la millor paella que he menjat mai.

—Per què hi vàreu anar?

—El primer llibre en català que jo havia llegit era seu, *Figures de temps*. I em va impactar moltíssim. Perquè no sabia que en la meua llengua s'escriuïen coses així, i perquè vaig veure que connectava amb autors que jo aleshores començava a llegir —Sartre, Camus...— en traduccions iberoamericanes, però que no veies reflectits a la premsa ni enlloc. Em va cridar molt l'atenció perquè allò no es veia, ni en castellà ni en català —encara menys en català. Va ser el primer contacte important en la meua llengua. Em va transmetre el convenciment que s'hi podien dir coses molt importants.

—A què atribuïu aquesta altura de mires?

—Des de molt petit, Fuster era un gran afeccionat a la lectura. Va començar a llegir els quatre llibres que tenien els pares, d'inspiració carlina alguns, i després va passar a la biblioteca dels pares de l'amic que vivia dalt de sa casa. Amb ell van començar a fer aquella revista, *Verbo*, i a relacionar-se amb Europa, amb l'Amèrica Llatina. Ell es va encarregar

d'establir eixos lligams, especialment amb l'exili: enviava la revista, li responien, li enviaven altres revistes... El seu amic rebia llibres francesos, llatinoamericans, i ell mateix anava buscant llibres per València. Per exemple, els de la *Revista de Occidente*. Van arribar també els contactes amb gent del Principat...

—Un record personal?

—Era una persona simpatiquíssima, una persona plena d'afabilitat i d'amabilitat quan hi feies amistat. Però al primer encontre et mirava sempre per damunt de les ulleres, de manera inquisitiva, provant de veure com reaccionaves. Li agradava punxar la gent. I s'atrevia a fer bromes que a alguns potser els podien resultar estranyes.

—Tenia voluntat de prèdica?

—No vaig veure mai per part seua voluntat de prèdica en el sentit d'intentar influir directament. Hi vaig trobar més aviat un intentar ser amic, un considerar la gent d'igual a igual. I fermesa. Era una persona ferma. I d'una gran dignitat. En una ruta, per exemple, en què la guàrdia civil va parar la gent, ell s'hi va encarar. No t'ho esperaves, d'una persona com Fuster, un intel·lectual, plantar-se davant de la guàrdia civil, alt com era i amb uns collons increïbles, i mostrar-se tan ferm: que aquella ruta era un dret i que continuàvem. I vàrem continuar.

—En quin grau us ha influït Joan Fuster?

—Molt. I, sobretot, la lectura de *Nosaltres, els valencians*. No estaves acos-

“Quan llegeix *Notícia de Catalunya* pensa que

tumat a pensar el país així. A pensar el país. Ja ho vaig dir fa molt de temps i ho mantinc: *Nosaltres, els valencians* marca clarament un abans i un després. I marca la presa de consciència de què és el país, i com ens l'havien amagat. Abans en sabíem molt poc, tot just allò que ens contaven: ens amagaven Ausiàs Marc, no sabíem d'on veníem. I tot això ens ho redescobreix Fuster, ell ho escriu. I ens mostra una manera diferent de veure el país on vivim.

—D'on neix aquest llibre?

—Directament, de la lectura de *Notícia de Catalunya*, de Jaume Vicens i Vives, que el va impressionar. Però sobretot neix de molt abans, del contacte que va realitzant amb el seu país, de la lectura de textos d'abans de la guerra i d'autors catalans, valencians i balears de l'exili. Pense que d'això naix eixa idea del país, eixe intentar comprendre el país, és a dir, els Països Catalans. Pense que ve d'aquí. I quan llegeix *Notícia de Catalunya* pen-

pot fer una cosa semblant. I fins i tot anant una mica més enllà”

sa que es pot fer una cosa semblant i fins i tot anant una mica més enllà del que diu Jaume Vicens i Vives.

—De fet, van tenir un inici de polèmica.

—Que no ho va poder ser perquè es va morir Vicens i Vives. Hauria estat una polèmica ben interessant, de segur.

—Joan Fuster s’adreçava al catalanisme i li deia: “Vas coix.”

—És clar.

—I hi ha aquella sentència famosa: “Mentre el problema de València no serà considerat pels catalans estrictes com un problema llur, i com un problema rigorosament nacional —des dels punts de mira econòmic, polític i cultural—, el catalanisme no deixarà d’èsser un moviment fracassat en potència.”

—Eixe és l’article que publicà a *La Nostra Revista*: “València en la integració de Catalunya”. Era l’any 1950 i ja posava València dins del context de la

cultura i de la terra catalana. I té tota la raó: quan la llengua retrocedeix en qualsevol lloc, ens ha d’afectar a tots. Si una gran àrea del territori va perdent allò que ens distingeix com a poble —en uns altres casos hi haurà uns altres ítems, en el nostre cas és la llengua—, lògicament ha d’afectar el conjunt. Els Països Catalans som tota aquella gent, tots aquells pobles que parlem la mateixa llengua. Hi ha unes arrels bàsicament comunes i tenim unes íntimes relacions manifestades per la llengua. I lògicament aspirem a tot el que siga possible aspirar. Entre més coses, a la independència. Això no vol dir que haguem de ser independents perquè sí: és una opció que hem de tenir, igual com qualsevol altre país.

—Joan Fuster afirma, al pròleg, que “el llibre exigia un altre autor”. Sempre aquesta sensació de fer suplències...

—Efectivament. Necessitàvem una mena de centaure fet d’historiador i de

sociòleg, afirma. Ell diu que no ho era. Però va fer tota aquesta mena de suplències necessàries, per a redreçar-nos com a poble. Jo pense que ell, per damunt de tot, era un escriptor. I les circumstàncies personals, de l’època i sobretot del país, el van anar convertint en un intel·lectual públic.

—De tota manera, sort que ho va fer.

—Sort, sí. Perquè, si no, qui sap. Suppose que hauríem avançat, però ara encara fariem tot el debat que ell ens va aclarir.

—I com va ser que un dia decidís de passar a escriure en català?

—A mi això em sorprèn molt. Perquè, en aquella època, no hi escrivia ningú. Potser hi van tenir influència Xavier Casp i companyia, no ho sé, però és que llegies allò que hi havia i deies no m’entra, no fa venir ganes de continuar. Amb Fuster és diferent. I resulta que ell, de molt jove, a catorze o quinze anys, ja escriu coses en valencià, anotacions al marge d’uns llibres que li passa un amic. I per què decideix d’escriure en valencià? Crec que ho va dir Iborra, que coneixia moltíssim Fuster, i jo hi estic d’acord: ho decideix per raons ètiques.

—Què voleu dir?

—T’adones que la teua llengua està marginada, que no s’ensenya, i decideixes que no pot ser. Es convenç que ha d’escriure en valencià. I comença. I a partir d’aquí es va formant una cultura. Molt gran. Anàrquica, com no podia ser d’una altra manera, i més en aquella època. I eixes reflexions que segurament comença a fer-se amb la lectura dels textos que li arriben fan també que comence a repensar el país. I ho fa pràcticament des de zero. No ben bé, però pràcticament.

—Impressiona.

—Sí. I arriba a unes conclusions a les quals no havia arribat ningú, amb tanta claredat. I amb aquell seu raonament. Perquè ell sabia que l’eina que tenia, sobretot, era la raó. I s’hi ajusta. No vol dir, això, que no tinga en compte també allò que en diem l’inconscient. El té en compte. Sobretot en bona part de la seua poesia.

—Sorprèn també, en la combinació de forma i contingut, la, diguem-ne, voluntat d’altura.

—Sí, efectivament. Ell deia allò que, en una última reducció, la literatura ca-

talana produïda des de la Renaixença parla, en un 30%, de l'Empordà, en un 60% glossa els versos aquells de "Tot sia per vós./ Jesuset dolçíssim;/ tot sia per vós./ Jesús amorós", i el 10% que queda és la temàtica habitual. Era un exagerat. Segurament és menys que un 10%.

—...!

—De segur que ell també ho pensava [riu]. En tot cas, la literatura que prova de fer és la que es mostra en les seues reflexions, en *Figures de temps*, que és un dels primers llibres que publica, o en *Les originalitats*, una mica anterior, o, abans, en *El descrèdit de la realitat*, que també crida l'atenció perquè dius: com és possible, en la València endarrerida dels 50, que aquest home parles de Picasso, de l'art abstracte, de tot, i que ho faça com ho fa. El fet és que la seua literatura mostra un tremp i unes aspiracions intel·lectuals que connecten amb Europa. I ho veiem especialment en el seu diari, que és on es condensa el Fuster més escriptor.

—**És el contingut i és la forma, també: sap ser divertit i entenedor. Parla d'Ausiàs Marc o de sant Vicent Ferrer, ho llegeixes i t'ho passes bé.**

—I aprens i descobreixes coses que un erudit a la manera antiga, que és la que encara es manté, no et descobreix. Perquè l'erudit pot saber dades concretes però no sap llegir. I ell en sap. Fa la seua crítica o les seues aproximacions a Ausiàs Marc o a Roís de Corella o a més autors, i en realitat també fa obra de creació, que és literatura sobre la literatura. I, és clar, això és engrescador, agrada.

—**La seva Literatura catalana contemporània continua en ús.**

—És clar. Una part del món acadèmic català la va criticar, dient que no és una història de la literatura, que li falta erudició. Hi falta erudició?! Al contrari! Estic segur que Joan Fuster es va llegir totes les obres sobre les quals parla i reflexiona. I hi reflexiona profundament. També estic segur que, a una gran part dels manuals de literatura catalana, espanyola, la que siga, els autors no s'han llegit ni una mínima part de les obres de les quals parlen. Fuster, sí, i es comprova en les reflexions que fa, que són personals, però profundes, vàlides. A mi m'agrada més llegir *Literatura catalana contemporània* que qualsevol manual. Sens dubte.

PRATS I CAMPS

“Hi ha qui vol superar Fuster sense haver-lo llegit. O havent-lo llegit malament”

—**Fa coses que no fan uns altres. Et dona un marc i t'obre finestres.**

—Sí. T'obre finestres que tu, després, si ho vols, explores pel teu compte.

—**Parlem breument dels antifusterians?**

—No els conec gaire [somriu].

—**En què han quedat, els intents d'impugnació?**

—Els que anaven per la via de l'irracional, de les vísceres, des d'un punt de vista intel·lectual es poden ignorar completament. Una altra cosa és l'argumentació. I ja Joan Fuster es lamentava que *Nosaltres, els valencians* mai no va tenir una resposta intel·lectual a l'altura que ell havia posat (no ho deia així, ell, però pense que nosaltres ja ho podem expressar clarament). Havia tingut crítica d'algunes qüestions concretes, que podia més o menys acceptar o discutir, però no hi va haver una resposta sencera. I avui, en la commemoració dels cinquanta anys, la majoria dels qui han tractat del tema mostren que el llibre continua plenament vigent.

—**Aquesta és la clau.**

—Sí. I tinc ganes de tornar a llegir-lo. Per a veure si, com diuen alguns, hi ha coses que han quedat sobrepassades. I em fa la impressió que no. Per una raó: perquè Fuster no és dogmàtic. Ell exposa unes raons. I tu pots estar-hi d'acord, pots dissentir, però veus que eixes raons tenen motivació, fonament. S'hi poden trobar dades que el temps ha actualitzat, detallets. Però ja està. Dir que "està superat" és... Vivim en un país en el qual tot se supera molt fàcilment sense haver-ho llegit: s'ha superat Marx i no s'ha llegit Marx; s'ha superat Nietzsche i no s'ha llegit Nietzsche. Hi ha qui vol superar Fuster sense haver-lo llegit. O havent-lo llegit malament.

—**Durant un temps es va intentar culpar Fuster de la poca consecució política de la seva proposta...**

—Pense que això comença a amainar. Però, efectivament, ha estat una qüestió desagradable: l'únic senyor que s'ha preocupat realment pel país, el que ens l'ha descobert, ara resulta que és culpable que el nacionalisme valencià no prospere? Vinga, home!

—**Excés d'intel·lectualisme, han dit, també.**

—Però és que això ja defineix qui ho diu. Fuster sabia parlar perfectament amb la gent del seu poble. I amb la gent de més pobles també. Tenia clar per a qui escrivia. I va tractar de molts temes. Molts. Ell ho ha dit sempre: jo sóc jo i les meues circumstàncies orteguianes. Comença parlant d'ell i dels que l'envolten, i és el seu poble. I escriu sobre l'albufera, les festes de Sueca... I va ampliant.

—**Acabem amb una afirmació de Nosaltres, els valencians: “La veritat —els fets constatables i explícits—, un cop delatada, esdevé consciència, i una consciència desperta sempre revertirà en acció.”**

—És la seua esperança. Els resultats que molts de nosaltres esperàvem, i imagine que també Fuster, encara que ell era molt escèptic, ja són una altra cosa. Ha donat lloc a l'acció? Sí. Però, segurament, no prou. I això li ho retreuen a Fuster, precisament: que les seues idees no hagen arribat a canviar la mentalitat de la gent. Però, escolteu, això potser és faena nostra, no? De tots, vull dir. Alguna responsabilitat hi tenim, la gent, no?

Núria Cadenes